

ԱՆԱՀԻՏ ԱՌԱՔԵԼՅԱՆ

ԵՊՀ քրեական իրավունքի ամբիոնի
ասպիրանտ, դասախոս, փաստաբան

**ԱԶԱՏՈՒԹՅԱՆ ՍԱՀՄԱՆԱՓԱԿՍԱՍԲ ԱՆՁԻ
ՎՐԱ ԴՐՎՈՂ ԱՐԳԵԼՔՆԵՐԻ ՉԿԱՏԱՐՍԱՆ
ԻՐԱՎԱԿԱՆ ՀԵՏԵՎԱՆՔՆԵՐԸ**

Հոդվածը նվիրված է ՀՀ քրեական օրենսգրքով նախատեսված ազատության սահմանափակում այլընտրանքային պատժատեսակի ընթացքում նշանակվող արգելքների չկատարման իրավական հետևանքներին: Հոդվածում բացահայտվում է պատժի կատարման պրոգրեսիվ համակարգի էությունը և այդ համատեքստում ներկայացվում է դատապարտյալի բացասական վարքագծի հետևանքով պատժի խստացման իրավական նպատակը:

Հետազոտության շրջանակներում անդրադարձ է կատարվում այն հանգամանքին, թե որ հաստատությունների այցելությունը և ինչ միջոցառումների կազմակերպումը, կամ մասնակցությունն է արգելվում դատապարտյալին պատժի կրման ընթացքում: Հոդվածում քննարկվում է նաև բնակության վայրի փոփոխությունե հասկացության օրենսդրական բնորոշման անհրաժեշտությունը, ինչպես նաև հարգելի հանգամանքների դեպքում դատարանի կողմից սահմանված արգելքների չկատարման կամ պատժի ընթացքում վերահսկողության պարտադիր պահանջներից խուսափելու իրավական հետևանքները:

Վերլուծության արդյունքներով առաջարկվում է վերանայել ՀՀ քրեական օրենսգրքի 64-րդ հոդվածի 8-րդ մասը՝ ներդնելով «պատժից խուսափող» հասկացության առավել համապարփակ և ամբողջական սահմանում:

Հիմնաբառեր - ազատության սահմանափակում, պատժի փոխարինում, պատժի կատարման պրոգրեսիվ համակարգ, ժամանցային կամ այլ հաստատություն, բնակության վայրի փոփոխություն, վերահսկողության պարտադիր պահանջ, անձի վրա դրվող արգելք, հարգելի հանգամանք:

Ներածություն

ՀՀ քրեական օրենսգրքում տեղ գտած հայեցակարգային փոփոխություններից է ազատության սահմանափակման նախատեսումը պատիժների համակարգում: Ազատության սահմանափակումը դասելով այլընտրանքային պատժատեսակների շարքին՝ օրենսդիրը նպատակ է հետապնդել ապահովել պատժի նպատակները, այդ թվում՝ անձի վերասոցիալականացումը, առանց դատապարտյալին ազատությունից զրկելու: Պատժատեսակն իր առջև դրված այս նպատակներն իրագործում է պատժի բովանդակությունն արտացոլող, դատապարտյալի իրավունքները սահմանափակող արգելքների նախատեսմամբ, որոնց կատարումն էլ կազմում է ազատության սահմանափակման ողջ պրոցեսը:

Միաժամանակ, եթե դատապարտյալը չի պահպանում սահմանված ռեժիմային պահանջները, խախտում է դրանք, ապա դատապարտյալի համար առաջանում են քրեաիրավական հետևանքներ, որոնք վերջնադրյունքում կարող են հանգեցնել ազատության սահմանափակում պատիժն ազատագրված փոխարինելուն:

Հետևաբար, հիմք ընդունելով օրենսդրական համակարգային փոփոխությունները և իրավակիրառ փորձի բացակայությունը այս պատժի կատարման փուլում ծագում են մի շարք հարցեր՝ պատժի փոխարինման կամ վերացման առնչությամբ, որոնք մի շարք դեպքերում պահանջում են

համակարգային, խորքային մեկնաբանություն, իսկ այլ դեպքերում՝ օրենսդրական լուծումներ:

Ուսումնասիրությունը կատարվել է սինթեզ, ինդուկցիա, դեդուկցիա, ձևական-տրամաբանական, իրավահամեմատական մեթոդների կիրառմամբ:

I. Ազատության սահմանափակման փոխարինման իրավական նշանակությունը.

Ամփիճելի է, որ պատժի նպատակների իրագործումն անմիջականորեն կապված է պատժի կատարման հետ: Այլ խոսքով՝ պատժի նպատակներն իրագործվում են ոչ այնքան դատավճռի կայացմամբ և համաշափ պատժի նշանակմամբ, որքան հետագայում դատական ակտով սահմանված պատժի պատշաճ կատարմամբ, քանի որ հենց պատժի կատարումն է, որը հանգեցնում է պատժի նպատակների իրագործմանը, մասնավորապես՝ սոցիալական արդարության վերականգնմանը, հանցագործությունների կանխմանը և պատժի ենթարկված անձի վերասոցիալականացմանը:

Հետևաբար՝ պատժի կատարման արդյունքներով դրական կամ բացասական, երբեմն առաջ է գալիս պատժի փոխարինման կամ վերացման անհրաժեշտություն:

Այս փոխարինումը բխում է պատժի կատարման պրոգրեսիվ համակարգից: Պատժի կատարման պրոգրեսիվ համակարգը կա՛մ բարելավում է դատապարտյալի իրավական վիճակը, կա՛մ վատթարացնում այն՝ պայմանավորված դատապարտ-

www.aradaradutyjournal.com

յալի կողմից պատժի կրման ընթացքում սահմանված պահանջների պահպանման աստիճանով՝

Պատժի կատարման համակարգի պրոգրեսիվությունը մասնագիտական գրականության մեջ բնութագրվում է նաև որպես. «Իր վարքագծով պայմանավորված՝ դատապարտյալի իրավական դրության փոփոխություն՝ վերջինիս իրավունքների ընդլայնման կամ սահմանափակման իմաստով»:

Թեև ՀՀ քրեական և քրեակատարողական օրենսդրությունն ուղղակիորեն չեն ամրագրում պատժի կատարման պրոգրեսիվ համակարգը և չեն բացահայտում դրա էությունը, սակայն ՀՀ քրեական օրենսգրքով նախատեսված գրեթե բոլոր պատիժների կատարումն այս կամ այն կերպ հիմնված է այս համակարգի վրա:

Մասնավորեցնելով ասվածը՝ պատժի կատարման ընթացքում դատապարտյալի դրական կամ բացասական վարքագծով պայմանավորված՝ կարող են առաջ գալ հետևյալ քրեաիրավական հետևանքները, որոնք էլ պատժի կատարման պրոգրեսիվ համակարգի տարատեսակներ են.

1) **Պատժի կրման պայմանների փոփոխություն:** ՀՀ քրեական օրենսդրության շրջանակներում այս փոփոխությունը հիմնականում վերաբերելի է ազատազրկմանը: Օրինակ՝ դատապարտյալին ցածր անվտանգային գուտու մեղմ պայմաններից խիստ պայմաններ տեղափոխելը և հակառակը կամ ռեժիմային փոփոխությունները, որոնք ևս բխում են դատապարտյալի դրական կամ բացասական վարքագծից: Պայմանների փոփոխության հնարավորություն է նախատեսվում նաև պատիժը պայմանականորեն չկիրառելիս սահմանված փորձաշրջանի ընթացքում:

2) **Պատժատեսակի փոխարինում:** Այս փոխարինումը կարող է երկու դրսևորում ունենալ:

- Պատժատեսակի փոխարինում ավելի խիստ պատժատեսակով: Օրինակ կարող է ծառայել տուգանքի, հանրային աշխատանքների, որոշակի պաշտոնների զբաղեցնելու կամ որոշակի գործունեությամբ զբաղվելու արգելքի չկատարման դեպքում դրանց փոխարինումն ազատազրկմամբ:
- Պատժատեսակի փոխարինում ավելի մեղմ պատժատեսակով: ՀՀ օրենսդրությունը չի նախատեսում պատժի պրոգրեսիվ բնույթին համահունչ նշանակված պատժատեսակն ավելի մեղմ պատժով փոխարինելու հնարավորություն, սակայն պատժից ազատելու ինստիտուտի առանձին դրսևորումների պարագայում հնարավոր է հանդիպել պատժի մեղմացման դեպքերի, օրինակ՝ ՀՀ քրեական օրենսգրքի 88-րդ հոդվածի կիրառման պարագայում:

3) **Պատժից ազատում:** Դատապարտյալի դրական վարքագծի հետևանքով պատժից ազատման դասական օրինակ է պատժից պայմանական վաղաժամկետ ազատվելու ինստիտուտը: Դրական վարքագծի հաշվառմամբ պատժից ազատվելու հնարավորություն է նախատեսում նաև ներման ինստիտուտը: Հղի կնոջ կամ խնամքին մինչև 6 տարեկան երեխա ունեցող անձի պատժի կատարումը հետաձգելը դրական վարքագծի հիմքով՝ ևս պատժից ազատվելու տարրեր է պարունակում: Պատժից ազատող այս հանգամանքը, թեև որոշակի նախադրյալներ է պահանջում, այնուամենայնիվ դրա արդյունքում դատապարտյալի նկատմամբ սահմանված փորձաշրջանի ավարտով վերջինս ամբողջությամբ ազատվում է պատժի կրումից:

Հիմք ընդունելով պատժի կատարման պրոգրեսիվ համակարգի դրսևորման ձևերը՝ կարելի է արձանագրել, որ ազատության սահմանափակման փոխարինումը ևս պատժի կատարման պրոգրեսիվ համակարգի տարր է, ինչի համատեքստում է տեսաբաններն իրավաչափորեն պնդում են, որ ազատության սահմանափակման փոփոխումը զուգորդվում է դաստիարակչական-պատժողական ազդեցության խստացմամբ, ինչով պայմանավորված՝ այն պատժի կատարման պրոգրեսիվ համակարգի մաս է կազմում:

Դատապարտյալի բացասական վարքագծի հետևանքով պատժի խստացումը, հատկապես, ազատազրկման հետ չկապված, այլընտրանքային բնույթ կրող պատիժների դեպքում ողջամտորեն հիմնավորված է: Խնդիրն այն է, որ այլընտրանքային պատիժների, և մասնավորապես ազատության սահմանափակման դեպքում թեև պետության վերահսկողությունը պահպանվում է, սակայն պատժի նպատակների ապահովման հիմնական ընթացքն ընկած է անձի բարեխղճության վրա: Այսինքն՝ պատիժների այս տեսակի նշանակման պարագայում իրավակիրառը ելնում է այն համոզմունքից, որ դատապարտյալն ունի բարեխղճության այն մակարդակը, որի պայմաններում առանց հատուկ և խիստ հսկողության պատրաստակամ է կատարել դատական ակտի պահանջները:

Հետևաբար՝ եթե դատապարտյալը չարաշահում է այդ վստահությունը, այլ բան չի մնում քան այլընտրանքային պատժի փոխարինումն ավելի խիստ պատժատեսակով, որի կատարումն արդեն պետության բացառիկ իրավասության տիրույթում է:

Արդյունքում կարելի է եզրակացնել, որ ազատության սահմանափակման փոխարինումն ազատազրկմամբ, պատժի կատարման պրոգրեսիվ համակարգի տարր կազմելով, ուղղված է պատժի նպատակների իրագործմանը՝ հանցանք կատարած անձի նկատմամբ պատժողական քաղաքականության խստացման եղանակով:

II. Ազատության սահմանափակման փոխարինման իրավական հիմքերը.

ՀՀ քրեական օրենսգրքի 64-րդ հոդվածը կար-

www.aradaradutyjournal.com

ԱՐԴԱՐԱԴԱՏՈՒԹՅՈՒՆ

զավորվում է ազատության սահմանափակման փոխարինման հարցը և սահմանում է, որ նախատեսված պատժից դատապարտյալի խուսափելու դեպքում այն փոխարինվում է ազատագրկմամբ՝ ազատության սահմանափակման 2 օրը հաշվարկելով ազատագրկման 1 օրվա դիմաց (...):»

Հոդվածում տրված ձևակերպումը հնարավորություն է տալիս արձանագրել, որ ազատության սահմանափակման փոխարինման իրավական հիմքը դատապարտյալի՝ պատժից խուսափելն է:

Միաժամանակ, օրենսդիրը բացահայտել է «պատժից խուսափող» հասկացությունը և սահմանել. «Սույն հոդվածի իմաստով՝ պատժից խուսափող է համարվում այն դատապարտյալը, որը երկու և ավելի անգամ խախտել է դատարանի սահմանած արգելքը»:

Նկատի ունենալով այն, որ օրենսդիրը պատժից խուսափող է համարում ազատության սահմանափակմանը զուգահեռ կիրառվող արգելքները խախտող դատապարտյալին՝ նախ հարկ ենք համարում վերաբերելի մասով բացահայտել պարտականությունների քրեաիրավական բովանդակությունը և նշյալի համատեքստում քննարկել դրանց խախտման առնչությամբ ծագող որոշ իրավական խնդիրներ:

1) Տարբեր ժամանցային կամ այլ հաստատություններ այցելելու, ինչպես նաև որոշակի միջոցառումներ կազմակերպելու, մասնակցելու և այցելելու արգելք.

Այս արգելքի կատարման կապակցությամբ ծագող հնարավոր իրավական խնդիրների պարզաբանումը պահանջում է բացահայտել «միջոցառումներ» և «հաստատություն» եզրույթների քրեաիրավական նշանակությունը:

Իրավաբանական գրականությամբ միջոցառման եզրույթի ներքո հասկացվում են օրինակ, հասարակական-քաղաքական (հավաքներ, հանրահավաքներ, փողոցային երթեր, ցույցեր և այլն), մշակութային-զվարճալի (փառատոններ, մասնագիտական տոններ, ժողովրդական հանդիսություններ և այլն), ինչպես նաև սպորտային միջոցառումները (Օլիմպիական խաղեր, սպարտակիադաներ, ունիվերսիադաներ, տարբեր մարզաձևերի մրցումներ և այլն): «Հաստատություն» կարելի է համարել ինչպես պետական հիմնարկները, վարչական շենքերը այնպես էլ մասնավոր կազմակերպությունները, օրինակ՝ սրճարանները, մարզաարահները, խանութները և այլն:

Հաշվի առնելով, որ «հաստատություն» և «միջոցառում» տերմինների բացատրությունը չափազանց լայն և տարբերվող կարող է լինել՝ դատական ակտերում, օրենսդրական ձևակերպումների պարզ վկայակոչմամբ քննարկվող սահմանափակման նախատեսումը կարող է խնդրահարույց լինել՝ առաջ բերելով պատժի փոխարինման անհրաժեշտությունը:

տությունը:

Մասնավորապես՝ քննարկման առարկա դարձնելով որոշ դատական գործեր, որոնց շրջանակներում անձի նկատմամբ ազատության սահմանափակում է կիրառվել՝ դատարանները գերակշիռ դեպքերում օգտագործել են վերացական ձևակերպումներ: Մասնավորապես՝ թիվ **ԼԳ/0590/01/25** քրեական վարույթի շրջանակներում դատավճռով սահմանվել է հետևյալը. «Մեղադրյալ (...) -ին արգելել այցելել, մասնակցել, որոշակի միջոցառումների, առանց դատապարտյալի նկատմամբ վերահսկողություն իրականացնող իրավասու մարմնի համաձայնության փոխել բնակության վայրը»:

Կամ մեկ այլ՝ թիվ **ԱՎԳ-2/0143/01/25** վարույթով դատարանը վճռել է. «Նշանակված պատժի կրման ժամանակահատվածում (...) -ին արգելել՝

- այցելել տարբեր ժամանցային կամ այլ հաստատություններ, կազմակերպել, մասնակցել կամ այցելել որոշակի միջոցառումների, որտեղ հնարավորություն կունենա օգտագործել թմրանյութեր, կամ հոգեմետ նյութեր»:

Ընդ որում՝ իրավակիրառ գործընթացի ուսումնասիրության արդյունքում գերակշիռ դեպքերում այս սահմանափակման կիրառումը նման ձևակերպումներ է ստացել, ինչը, ըստ էության, պայմանավորված է տվյալ պատժատեսակի կիրառման կայուն փորձի բացակայությամբ:

Սակայն, դատական ակտերում այդպիսի ընդհանրական և վերացական ձևակերպումների օգտագործումը կարող է մի քանի բացասական հետևանքներ առաջացնել: Մի կողմից՝ այն կարող է դատապարտյալի իրավունքները չափազանց ինտենսիվ և անհիմն սահմանափակել, քանի որ «հաստատություններ» և «միջոցառումներ» տերմինների օգտագործմամբ կարող է տպավորություն առաջանալ, որ դատապարտյալը չի կարող այցելել սրճարաններ, մասնավոր կամ պետական հաստատություններ (գրասենյակներ, վարչական շենքեր, գրադարաններ և այլն), որպիսի պայմաններում վերջինիս իրավունքների սահմանափակման աստիճանը կարող է չափազանց ինտենսիվ լինել և կանխարգելիչ նպատակներ չհետապնդել այն համատեքստում, որ որոշ ժամանցի վայրեր այցելելը, հակառակը՝ կարող է դատապարտյալի դրական վարքագծի մասին վկայել:

Մյուս կողմից, նման ձևակերպումների պայմաններում սահմանափակման բնույթը կարող է անկանխատեսելի լինել դատապարտյալի համար՝ զրկելով վերջինիս իր վարքագծային թույլատրելի սահմանների մասին ամբողջական պատկերացում կազմելու հնարավորությունից: Արդյունքում՝ իրավակիրառողն անխուսափելիորեն կանգնելու է պատժատեսակի փոխարինման խնդրի առջև, քանի որ դատապարտյալը, անգամ դիտավորության

www.aradaradutyjournal.com

բացակայության պայմաններում, այս կամ այն կերպ խախտելու է արգելքները: Այլ կերպ՝ եթե դատապարտյալի համար որոշակի չէ, թե ինչ վարքագիծ է պետությունն իրենից ակնկալում, ենթադրվում է, որ վերջինս ի գորու չի լինի իր վրա դրված պարտականությունը պատշաճ կատարել, որը ոչ միայն չի հանգեցնի պատժի նպատակների իրագործմանը, այլև կարող է հանգեցնել դատապարտյալի իրավական դրության անհիմն խստացման:

Հենց այս պատճառով է, որ ՌԳ Գերագույն դատարանի Պլենումը իրավաչափորեն նշել է, որ դատարանների կողմից այսպիսի սահմանափակումը կիրառելիս դատավճռում պետք է հստակ սահմանվի, թե կոնկրետ ինչ միջոցառումների այցելությունն է արգելվում դատապարտյալին:

Մեր կարծիքով՝ միջոցառումներ և հաստատություններ այցելելու արգելքը պետք է խիստ անհատականացված լինի՝ բխելով ինչպես անձի, այնպես էլ՝ նրա կողմից կատարված արարքի առանձնահատկություններից: Օրինակ՝ եթե դատապարտյալի արարքն ընտանեկան ջերմ, հուզական կապը կորցնելու գործոնով է պայմանավորված եղել, ապա շատ անգամ ընտանեկան տոնակատարություններին մասնակցելը կարող է ոչ թե բացասական, այլ դրական ազդեցություն թողնել դատապարտյալի վրա: Նույնը կարող է վերաբերել նաև մշակութային, կրթական միջոցառումների մասնակցությանը: Մինչդեռ եթե դատարանը չի որոշակիացնում իր կողմից սահմանված արգելքների ցանկն ու սահմանները, ապա պատժի նկատմամբ վերահսկողություն իրականացնող մարմինը ստիպված է լինելու այսօրինակ միջոցառումներին մասնակցությունը ևս խախտում դիտարկել: Խոսքը, սակայն, վերաբերելի չէ այն դեպքերին, երբ դատապարտյալի կողմից կատարված հանցագործությունն ուղղակիորեն պահանջում է ընտանեկան կամ մշակութային միջոցառումների մասնակցության սահմանափակում:

Հետևաբար՝ նման սահմանափակումների կիրառման դեպքում հենց իրավակիրառողի շահերից է բխում հստակ սահմանել հաստատությունների և միջոցառումների այն ցանկը, որոնք արգելված են ազատության սահմանափակման ժամանակահատվածում՝ պատժի արդյունավետությունը բարձրացնելու և հետագայում դրա փոխարինման հավանականությունը նվազեցնելու նպատակով:

2) Բնակության վայրը փոխելու արգելքը.

Առաջին հայացքից համեմատաբար պարզ այս արգելքի կատարման շրջանակներում կարող են իրավական որոշ խնդիրներ առաջանալ:

Մասնավորապես՝ ՀՀ օրենսդրությամբ բացահայտվում է «մշտական բնակության վայր» հասկացությունը: Այն պարզաբանվում է «Բնակչության պետական ռեգիստրի մասին» ՀՀ օրենքի 7-րդ հոդվածում, որի համաձայն. «(..) Մշտական

բնակության վայր (կացարան) է համարվում այն տարածքը, որտեղ բնակիչն ունի բնակվելու իրավունք, որը նա համարում և հայտարարում է որպես իր կացարան: Մշտական բնակության վայրը (կացարանը) փոխելիս անձը պարտավոր է յոթնօրյա ժամկետում գրավոր տեղեկացնել այն համայնքի տեղական ռեգիստրին, որտեղ գտնվում է նրա նոր կացարանը: Բնակիչը կարող է հաշվառվել միայն մեկ կացարանում (...):»:

Բնակության վայրի որոշումը ազատության սահմանափակման պարագայում խնդրահարույց չէ այն իմաստով, որ դատապարտյալի բնակության վայր պետք է համարել այն տարածքը, որը սահմանվել է դատարանի կողմից: Իսկ դատարանն իր հերթին պետք է հաշվի առնի ինչպես հանցանք կատարած անձի հաշվառման, այնպես էլ նրա մատնանշած վայրը, ինչպես նաև վերջինի՝ այնտեղ բնակվելը հավաստող փաստաթղթերը:

Փոխարենը՝ խնդրահարույց կարող է համարվել բնակության վայրի փոփոխման հարցը: «Բնակչության պետական ռեգիստրի մասին» ՀՀ օրենքի իմաստով բնակության վայրի փոփոխությունը, ըստ էության, հասկացվում է որպես կացարանի վերջնական փոփոխում մեկ այլ կացարանով: Մեր այս դատողությունը պայմանավորված է այն տրամաբանությամբ, որ նույն օրենքը միայն մշտական բնակության վայրի փոփոխման պարագայում է պարտադրում բնակչին յոթնօրյա ժամկետում համայնքի տեղական ռեգիստրին այդ մասին գրավոր տեղեկացնել: Այսինքն՝ առնվազն օրենքի տրամաբանությամբ բնակության վայրի ժամանակավոր փոփոխությունները (օրինակ՝ կարճ ժամանակահատվածով հանգստի մեկնելը և այլն) մշտական բնակության վայրի փոփոխում չի համարվում:

Համանման կարծիք է արտահայտել նաև Ի.Ե. Միշինը, ով նշել է, որ անձի բնակության վայրն այն տեղն է, որտեղ անձը գտնվում է մշտապես կամ առավելապես, իսկ անչափահաս երեխաների պարագայում բնակության վայրը նույնանում է իրենց օրինակյան ներկայացուցիչների բնակության վայրի հետ:

Սակայն, կարծում ենք, որ նշվածը բնակության վայրի հասկացության ներքո կարող է դիտարկվել միայն քաղաքացիաիրավական հարաբերությունների շրջանակներում, քրեաիրավական իմաստով այս հասկացությունը կարող է տարբերվող բովանդակություն ունենալ:

ՀՀ քրեակատարողական օրենսգրքի 39-րդ հոդվածով սահմանվում է բնակության վայրի փոփոխման կառուցակարգը, որի համաձայն՝ «Այն դեպքում, երբ դատարանը սահմանել է առանց դատապարտյալի նկատմամբ վերահսկողություն իրականացնող մարմնի համաձայնության բնակության վայրը փոխելու արգելք, ապա դատապարտ-

www.aradaradutyjournal.com

ԱՐԴԱՐԱԴԱՏՈՒԹՅՈՒՆ

յալը բնակության վայրը փոխելու համար համա-
ձայնություն ստանալու նպատակով դիմում է Պրո-
բացիայի ծառայություն, որը դիմումն ստանալուց
հետո՝ հինգ աշխատանքային օրվա ընթացքում,
կայացնում է որոշում:

*Սույն հոդվածի 3-րդ մասով նախատեսված
դեպքում Պրոբացիայի ծառայությունը կարող է
թույլատրել դատապարտյալին փոխել բնակության
վայրը միայն բացառիկ հանգամանքների առկա-
յության դեպքում: Բացառիկ հանգամանքներ են
հանդիսանում դատապարտյալի ծանր հիվանդու-
թյունը և այլ վայրում բժշկական համապատաս-
խան օգնություն ստանալու անհրաժեշտությունը,
մերձավոր ազգականի մահը կամ ծանր հիվանդու-
թյունը, արտակարգ իրավիճակը, կրթություն ստա-
նալու կամ այլ վայրում աշխատանքի անցնելու
հիմքով բնակության այլ վայր տեղափոխվելու
անհրաժեշտությունը կամ այլ հանգամանքներ,
որոնք ողջամտորեն անհամատեղելի են տվյալ
վայրում պատժի կատարման հետ»:*

Քննարկվող կարգավորմամբ սահմանվում է
միայն պատժի պայմանների փոփոխության մե-
խանիզմները՝ բացառիկ պահանջներ ներկայաց-
նելով բնակության վայրի փոփոխությանը, սակայն
օրենսդրությամբ չի բացահայտում բնակության
վայրի փոփոխումն եզրույթը:

Արդյունքում՝ որոշակի տարրնկալում կարող է
առաջանալ այն հարցի շուրջ, թե որոշակի կար-
ճատև ժամանակահատվածով այլ վայրում բնակ-
վելու դեպքերը (օրինակ՝ մեկ-երկու օրով հանգստի
կամ այլ նպատակներով որևէ վայրում գիշերելը)
արդյոք հավասարեցված է բնակության վայրի փո-
փոխմանը և նման փոփոխության դեպքում վե-
րահսկողություն իրականացնող իրավասու մարմ-
նին տեղյակ չպահելը խախտում պետք է դիտար-
կել, թե՛ ոչ:

Կարծում ենք, որ քրեաիրավական իմաստով
բնակության վայրի փոփոխությանը պետք է տար-
բերվող մեկնաբանություն տալ և նույնիսկ մեկօրյա
փոփոխության դեպքում դատապարտյալը պետք է
ստանա վերահսկողություն իրականացնող իրա-
վասու մարմնի համաձայնությամբ:

Մեր այս դիրքորոշման հիմքում ընկած է մի
քանի դատողություն.

1) նախ՝ ազատության սահմանափակման
ժամանակահատվածում դատապարտյալի նկատ-
մամբ վերահսկողությունն իրականացվում է վերջի-
նիս բնակության վայրի Պրոբացիայի ծառայու-
թյան կողմից, հետևաբար՝ բնակության վայրից
տարբերվող որևէ այլ վայրում գիշերելու պարագա-
յում դատապարտյալի նկատմամբ չի կարող պատ-
շաճ վերահսկողություն իրականացվել: Այլ խոս-
քով՝ վերջինը կարող է վերահսկողությունից դուրս
մնալ:

2) Ավելին՝ եթե օրենքն այս դեպքում տարբե-

րակի փոփոխման՝ մշտական և ժամանակավոր
դեպքերը, ապա կարող է կանգնել մի խնդրի առջև,
երբ դատապարտյալը պարբերաբար կփոխի իր
բնակության վայրը տարաբնույթ պատճառաբա-
նություններով (մի դեպքում՝ հանգստի նպատակ,
մեկ այլ դեպքում՝ որևէ վայրում գիշերելու ցանկու-
թյան հիմքով և այլն), սակայն կպատճառաբանի
կարճատևությամբ, իսկ իրավասու մարմինը մի
կողմից պատշաճ հսկողություն չի կարողանա իրա-
կանացնել, մյուս կողմից խախտում արձանագրե-
լու հնարավորությունից կզրկվի: Այսինքն՝ բնակու-
թյան վայրի փոփոխությանը լայն մեկնաբանու-
թյուն տալը հնարավոր չարաշահումների իրական
պատճառ կարող է հանդիսանալ:

3) Բացի այդ, քրեակատարողական օրենսդ-
րությամբ բնակության վայրի փոփոխության նման
բարդացված ընթացակարգ նախատեսելով, ինչ-
պես նաև բնակության վայրի փոփոխումը բացա-
ռիկ հանգամանքների հետ կապելով՝ օրենսդիրն ի
ցույց է դնում դատարանի կողմից սկզբնապես հաս-
տատված բնակության վայրի հետ դատապարտ-
յալի կապի պահպանման կարևորությունը պատժի
կրման ընթացքում:

4) Վերջապես՝ քաղաքացիաիրավական կամ
վարչաիրավական իմաստով այս տերմինի օգ-
տագործման պարագայում, անհասկանալի կմնա
նման արգելքի նախատեսումը որպես պատիժ կամ
այն ուղեկցող տարր այն դեպքերում, երբ դատա-
պարտյալը հնարավորություն ունենա առանց հս-
կողություն իրականացնող իրավասու մարմնին
տեղեկացնելու և համաձայնությունն ստանալու
պարբերաբար այլ վայրերում գիշերել: Հատկապես
ազատության սահմանափակման դեպքում տվյալ
պատժատեսակն իր պատժիչ գործառույթն իրա-
կանացնում է կիրառվող պարտականությունների
միջոցով, հետևաբար՝ ենթադրվում է, որ վերական-
գնողական գործառույթին զուգահեռ արգելքները
պատժողական բնույթ ևս պետք է ունենան՝ սահ-
մանափակելով դատապարտյալի որոշակի խումբ
իրավունքները: «Բնակչության պետական ռեզ-
խտրի մասին» ՀՀ օրենքի շրջանակներում «բնա-
կության վայրի փոփոխում» եզրույթը մեկնաբանե-
լու պարագայում քննարկվող պարտականությունը
վերաձվում է ոչ թե քրեաիրավական-պատժողա-
կան, այլ վարչական-կազմակերպչական հարցի:

Հետևաբար՝ համակարգային մեկնաբանման
արդյունքում կարելի է եզրակացնել, որ քրեաիրա-
վական իմաստով «բնակության վայրի փոփոխում»
տերմինի օգտագործմամբ օրենսդիրը նկատի ունի
նաև ժամանակավոր՝ անգամ մեկ օր, բնակության
վայրից տարբերվող, այլ վայրերում գիշերելու դեպ-
քերը, ինչից ենթադրվում է, որ առանց վերահսկո-
ղություն իրականացնող իրավասու մարմնի համա-
ձայնության, բնակության վայրի ցանկացած փո-
փոխություն՝ նույնիսկ կարճատև, պետք է նշված

www.aradaradutyjournal.com

արգելքի խախտում դիտարկել:

Միաժամանակ, հաշվի առնելով, որ հարակից օրենքները տարբերվող մեկնաբանություն են տալիս «բնակության վայրի փոփոխություն» եզրույթին և դրա արդյունքում տարբերակումներ կարող են առաջանալ առնվազն դատապարտյալի համար, ուստի նպատակահարմար կլինի քննարկվող արտահայտությանը տալ քրեաիրավական բացատրություն՝ սահմանելով, որ

«Բնակության վայրի փոփոխություն պետք է համարել դատապարտյալի՝ դատարանի կողմից սահմանված հասցեի ցանկացած փոփոխություն»:

3) Որոշակի ժամեր տնից բացակայելու արգելք.

Սույն արգելքի նշանակմամբ պատժի կրման ընթացքում դատապարտյալին արգելվում է օրվա ընթացքում որոշակի ժամանակ բացակայել բնակության վայրից: Այն չի կարող պակաս լինել օրական 8 և չի կարող ավելի լինել օրական 12 ժամից:

Նկատի ունենալով, որ պատժատեսակի կատարումն իրականացվում է էլեկտրոնային եղանակով՝ այս արգելքի կապակցությամբ հնարավոր հանդիպող խախտումները ողջամտորեն կանխատեսելի են և այդպիսիք կարող են դիտարկվել դատարանի դատավճռով նախատեսված ժամանակահատվածում բնակության վայրում չգտնվելը (չվերադառնալը) կամ արգելված ժամանակահատվածում այն լքելը:

• Հարգելի հանգամանքների ուժով արգելքների խախտումը.

Այս, ինչպես նաև հողվածում նախատեսված այլ արգելքների խախտման պարագայում որոշակի առումով խնդրահարույց կարող են համարվել այն դեպքերը, երբ դատապարտյալը խախտում է արգելքները հարգելի հանգամանքների ուժով, կամ որոշակի անհրաժեշտությունից դրդված:

Մասնավորապես՝ կարող են լինել դեպքեր, երբ դատապարտյալը սեփական կամքից անկախ հանգամանքներով խախտում է դատական ակտի պահանջները, օրինակ՝ գիշերային ժամին բժշկական հաստատություն մեկնելու կարիք է առաջանում և/կամ օբյեկտիվ հնարավորություն չի լինում ժամանակին վերադառնալ բնակության վայր, ինչը ողջամտորեն պետք է խախտում չդիտարկվի, մինչդեռ օրենսդրական կարգավորումներից հակառակ պատկերն է ձևավորվում:

Ավելի կոնկրետ՝ ՀՀ քրեական օրենսգրքի 64-րդ հոդվածի 8-րդ մասը որևէ բացառություն չի նախատեսում հարգելի հանգամանքների դեպքում սահմանված արգելքների խախտման առնչությամբ: Չուգահեռաբար, քրեակատարողական օրենսդրությամբ ևս խախտումները հարգելի համարելու ընթացակարգ սահմանված չէ, ինչից ենթադրվում է, որ եթե պատժի կրման ընթացքում դա-

տապարտյալի թույլ տված խախտումներից մեկը հարգելի հանգամանքների ուժով վրա հասած լինի, իսկ մյուսը ոչ, վկայակոչվածը չի խոչընդոտելու պատիժ կատարող մարմնին պատժի փոխարինման միջնորդություն ներկայացնել դատարան:

Նշվածը, սակայն, մեր գնահատմամբ իրավաչափ չի կարող համարվել: Խնդրին հարկ է պատժի փոխարինման իրավական նպատակների համատեքստում անդրադարձ կատարել: Մասնավորապես՝ ազատության սահմանափակումից խուսափելու պայմաններում այն ազատագրկմամբ փոխարինելու գործիքակազմը կիրառելի է հենց այն լույսի ներքո, որ դատապարտյալը դիտավորյալ չի պահպանում դատական ակտով սահմանված արգելքները, ինչը վկայում է դատապարտյալի ոչ պատշաճ վարքագծի մասին:

Այսինքն՝ իրավակիրառը դիմում է պատժի փոխարինմանը՝ խստացնելով դրա պայմանները, երբ ելնելով դատապարտյալի ոչ իրավաչափ վարքագծից, եզրակացնում է, որ պատժի նպատակներն ազատության պայմաններում չեն իրականացվում, որն էլ բխում է պատժի պրոգրեսիվ համակարգից: Մինչդեռ այն դեպքում, երբ դատապարտյալի կողմից պարտականությունների խախտումը ոչ կամային բնույթ է կրում, իսկ երբեմն կարող է որոշակի դրական վարքագծի հետևանք լինել, (օրինակ՝ ուշացել է, քանի որ ականատես է եղել ավտոմթարի և փորձել է օգնություն ցուցաբերել), պատժից խուսափելու կամ պատժի նպատակների իրականացման առնչությամբ խնդիրներ չեն կարող առաջանալ, հետևաբար՝ այդ հանգամանքը չի կարող պատժի փոխարինման իրավական հիմք դիտարկվել: Այլ խոսքով՝ պատժի փոխարինման իրավական հիմքը դատապարտյալի բացասական վարքագիծն է:

Հետևաբար՝ կարելի է եզրակացնել, որ պատժի կատարման պրոգրեսիվ բնույթից չի բխում արգելքների խախտման յուրաքանչյուր դեպքում պատժատեսակի փոխարինման անհրաժեշտությունը, մասնավորապես՝ փոխարինումը չպետք է տեղի ունենա այն դեպքում, երբ դատապարտյալը, հարգելի կամ հանրօգուտ հանգամանքներով պայմանավորված, զրկված է լինում դատարանի սահմանված արգելքները պահպանելու հնարավորությունից կամ դրանք դիտավորյալ չի պահպանում:

Հարգելի հանգամանքների պարագայում դատապարտյալը թեև արգելքների պահպանման տեսանկյունից փաստացի դրսևորում է անգործություն, սակայն նկատի ունենալով, որ անգործությունը բխում է իր պարտականությունները կատարելու կոնկրետ դեպքում արգելքները պահպանելու օբյեկտիվ անհնարինությունից, վկայակոչվածը ՀՀ քրեական օրենսգրքի 18-րդ հոդվածի 3-րդ մասի 10 կարգավորման համատեքստում չպետք է դատապարտյալի համար քրեաիրավական հետևանքներ

ԱՐԴԱՐԱԴԱՏՈՒԹՅՈՒՆ

առաջացնի: Չնայած նրան, որ քննարկվող նորմում անգործության դեպքում քրեական պատասխանատվության հարցը կարգավորվում է քրեական օրենսգրքով նախատեսված արարք կատարելու համատեքստում, գտնում ենք, որ պատժի կատարման փուլում դրսևորված անգործության պարագայում, անալոգիայի կիրառմամբ, նույն չափանիշները պետք է պահպանվեն:

Ինչ վերաբերում է հանրօգուտ հանգամանքների ուժով պարտականությունների չկատարմանը, ապա նման դեպքերում կարող է խոսք գնալ **ծայրահեղ անհրաժեշտության վիճակի** մասին, երբ պաշտպանվող շահերին վնաս է պատճառվում սպառնացող վտանգի կանխման նպատակով կամ **մրցակցող շահերի** պարագայում, երբ մի դեպքում դատապարտյալի վրա ընկած է դատարանի կողմից սահմանված արգելքների պահպանման պարտականություն, իսկ մյուս դեպքում իրավական ակտով գործողություն կատարելու պահանջ: Օրինակ՝ մի կողմից դատապարտյալը պարտավոր է ժամանակին բնակության վայր վերադառնալ, մինչդեռ մյուս կողմից կյանքի կամ առողջության համար վտանգավոր վիճակում գտնվող և ինքնապահպանության միջոցներ ձեռնարկելու հնարավորությունից զրկված անձին օգնություն ցույց տալու օրենսդրական պարտականություն ունի, որի պարագայում քրեական օրենքով պաշտպանվող շահերի միջև առկա է մրցակցություն և յուրաքանչյուր պարտականության չկատարման պարագայում կարող են քրեաիրավական հետևանքներ առաջանալ:

Նշված խնդրին անդրադարձել է Երևան քաղաքի առաջին ատյանի ընդհանուր իրավասության քրեական դատարանն իր ԵԴ-1/0935/13/25 որոշմամբ: Մասնավորապես՝ ազատության սահմանափակումը որոշակի ժամկետով ազատագրված փոխարինելու վերաբերյալ միջնորդության քննության ընթացքում դատապարտյալը նշել է. *«Առաջին երկու խախտումները պայմանավորված են եղել աշխատանքով: Աշխատում է որպես շինարար: Աշխատանքից տուն վերադառնալիս խցանումների հանգամանքով պայմանավորված մի փոքր ուշացել է: Մի անգամ ուշացել է 7 րոպե, մյուս անգամ 25 րոպե, քանի որ նախատեսված ժամանակից ուշ է ավարտվել աշխատանքը (...):»*

Այս առնչությամբ դատարանը, մերժելով միջնորդությունը, նշել է. *«Միևնույն ժամանակ, Դատարանը արձանագրում է, որ կարող են առաջանալ տարատեսակ հանգամանքներ, որոնք իրենց օրյակտիվ բնույթով զրկեն անձին չխախտելու (պահպանելու) դատարանի դատավճռով սահմանված արգելքները: Դատարանը, գնահատման ենթարկելով այդ հանգամանքները, որպես երակետ պետք է ընդունի պատժի նպատակների նվաճման կամ դրանց շարունակական իրացման գաղափարը»:*

որ»:

Դատարանի վերլուծությունը, իրավաչափորեն, բխում է անձի իրավունքների պաշտպանության գաղափարից և նպատակային մեկնաբանման դաշտում է գտնվում, սակայն, կարծում ենք, որ նման մեկնաբանությունը հարկ է ամրապնդել օրենսդրական հիմքերով:

Կիսելով դատարանի պատճառաբանությունը՝ գտնում ենք, որ օրենսդրական ուղիղ հիմքերի բացակայությունը կարող է առաջ բերել դատավորից դատավոր տարբերվող մեկնաբանություններ, որոնք էլ կարող են հանգեցնել միատեսակ պրակտիկայի բացակայության: Ավելին՝ հարգելի հանգամանքների դեպքում խախտման փաստը չարձանագրվելու հնարավորությունը շատ ավելի օրենսդրական, քան մեկնաբանողական հարց է:

Ուստի խուսափելու համար տարբերվող մեկնաբանություններից, որոնք կարող են հղում կատարել օրենքի ձևակերպումներին, առավել նպատակահարմար կլինի օրենսդրական փոփոխություններ իրականացնել՝ ուղիղ նախատեսելով նման բացառություն:

- Դատարանի կողմից սահմանված արգելքների քանակական հատկանիշը.

Իրավակիրառ պրակտիկայում տարրնկալումներ է առաջացնում դատապարտյալի կողմից թույլ տրված խախտումների քանակը, որը բավարար է դատապարտյալին պատժից խուսափող դիտարկելու համար:

Օրենսդրական կարգավորմամբ պատիժ խուսափող է համարվում այն դատապարտյալը, ով **«երկու և ավելի անգամ»** խախտել է դատական ակտով իր վրա դրված պարտականությունները:

Մինչդեռ «երկու և ավելի» տերմինը որոշակի երկիմաստություն է առաջացնում, մասնավորապես՝ մի կողմից ենթադրվում է, որ երկու խախտման փաստն արդեն իսկ բավարար է դատապարտյալին պատժից խուսափող համարելու հարցում՝ նկատի ունենալով, որ չի օգտագործվում «երկուսից ավելի» արտահայտությունը, մյուս կողմից «և» շաղկապը ենթադրում է երկու պայմանների միաժամանակյա առկայություն:

Ընդ որում՝ ՀՀ քրեական օրենսգրքում միաժամանակ օգտագործվում է ինչպես «երկու և ավելի», այնպես էլ՝ «երկու կամ ավելի» արտահայտությունները: Օրինակ՝ օրենսգրքում «պարբերաբար» տերմինը բնորոշվում է որպես նույնաբնույթ արարքը **երկու կամ ավելի անգամ** կատարելով՝ կամ հանցակցության հասկացությունը սահմանելիս օրենսդիրն այն բնութագրում է որպես քրեական պատասխանատվության ենթակա **երկու կամ ավելի անձանց** դիտավորյալ համատեղ մասնակցությունը դիտավորյալ հանցագործությանը¹¹: Նույն ձևակերպումն օգտագործվում է նաև հանցագոր-

www.aradaradutyjournal.com

ծությունների բազմակիության դեպքում¹³ Քրեական օրենսգրքի Հատուկ մասում ևս ձևակերպումը հենց այս կերպ է օգտագործվում, օրինակ՝ անգգուշությանը երկու կամ ավելի անձանց կյանքից զրկելու հանցակազմը, ինչպես նաև այլ դեպքեր :

Որոշ դեպքերում, սակայն, օգտագործվում է նաև «երկու և ավելի» արտահայտությունը, օրինակ՝ ի թիվս քննարկվող դեպքի, նաև՝ ՀՀ քրեական օրենսգրքի 60-րդ, 119-րդ, 120-րդ, 251-րդ, 464-րդ և 525-րդ հոդվածներում: Նշված օրինակներում ևս ընդունված է համարել, որ նախատեսված առաջին պայմանի առկայությունը բավարար է պահանջը հաղթահարված համարելու համար:

Արդյունքում՝ ստեղծվում է մի իրավիճակ, երբ Քրեական օրենսգրքում օգտագործվում են երկու տարբեր ձևակերպումներ, որոնք փաստացի միևնույն միտքն արտահայտելու նպատակ ունեն:

«Նորմատիվ իրավական ակտերի մասին» ՀՀ օրենքի 15-րդ հոդվածի համաձայն՝ «Նույն նորմատիվ իրավական ակտում միևնույն հասկացության կամ տերմինի բովանդակությունը տարբեր իմաստներով կրկնվելու դեպքում կիրառվում է հասկացության կամ տերմինի այն բովանդակությունը, որը բխում է տվյալ իրավական ակտի էությունից կամ տվյալ իրավահարաբերությունը կարգավորող իրավունքի սկզբունքներից»:

Օրենքի 16-րդ հոդվածի համաձայն՝ «Նորմատիվ իրավական ակտում նորմի կիրառման համար քվարկված բոլոր պայմանների առկայությունը պարտադիր է, եթե իրավական ակտում՝

1) նշված նորմի կիրառումը պայմանավորված է միայն ,ևե կամ ,ուե շաղկապով բաժանված պայմաններով, կամ (...):

Եթե նորմատիվ իրավական ակտում քվարկված բոլոր պայմանների առկայությունը պարտադիր է, ապա չի կարող կիրառվել «կամ» շաղկապը:

Նորմատիվ իրավական ակտում նորմի կիրառման համար քվարկված բոլոր պայմաններից բավական է միայն մեկի կամ քվարկված պայմաններից առնվազն մեկի առկայությունը, եթե իրավական ակտում՝

1) նշված նորմի կիրառումը պայմանավորված է «կամ» շաղկապով բաժանված պայմաններով, կամ (...)

Եթե նորմատիվ իրավական ակտում քվարկված բոլոր պայմաններից բավական է միայն մեկի առկայությունը, ապա չի կարող կիրառվել «և» կամ «ու» շաղկապը, կամ դրանք չեն կարող բաժանվել ստորակետով կամ կետադրական այլ նշանով»:

Վկայակոչված կարգավորումների ուսումնասիրությամբ կարելի է արձանագրել, որ նորմատիվ իրավական ակտերում «և» շաղկապի օգտագործմամբ կապակցված երկու պայմանների միաժամանակյա առկայություն է անհրաժեշտ, փոխարենը՝ երբ օգտագործվում է «կամ» շաղկապը, ապա

պայմաններից որևէ մեկը բավարար է պահանջը հաղթահարված համարելու համար:

Հետևաբար՝ առնվազն «Նորմատիվ իրավական ակտերի» մասին ՀՀ օրենքի տրամաբանությունից բխում է, որ ազատության սահմանափակման փոխարինման հարցը լուծելիս դատապարտյալի կողմից թույլ տրված երկու խախտումը չի կարող բավարար համարվել դատապարտյալին պատժից խուսափող համարելու հարցում:

Միաժամանակ, հաշվի առնելով, որ օրենսդիրը միևնույն բովանդակությունն արտահայտելու նպատակով երկու տարբեր տերմիններ է օգտագործում՝ կարծում ենք, որ օրենսգրքում օգտագործվող տերմինների միասնականությունն ապահովելու, ինչպես նաև այդ ձևակերպումները մեկնաբանման կանոններին համապատասխանեցնելու նպատակով առավել ողջամիտ կլինի օրենսդրական փոփոխություն իրականացնել և ՀՀ քրեական օրենսգրքի 64-րդ հոդվածում օգտագործել երկու կամ ավել արտահայտությունը:

• Պատժի կատարման վերահսկողության պահանջների խախտումը.

ՀՀ քրեական օրենսգրքի դատապարտյալի բացասական վարքագծի «չափման միավոր» է համարում միայն դատական ակտով նախատեսված արգելքների չկատարումը, մինչդեռ պատժի կատարման փուլում դատապարտյալի ոչ իրավաչափ կամ բացասական վարքագծի մասին կարող է վկայել նաև վերահսկողության շրջանակներում դատապարտյալի վրա դրված պարտականությունների կատարումից խուսափելը և:

Մասնավորապես՝ օրենսդրական կարգավորումների ուժով ազատության սահմանափակումից խուսափող է համարվում այն դատապարտյալը, ով խախտում է բացառապես դատարանի կողմից սահմանված արգելքները, մինչդեռ հնարավոր են իրավիճակներ, երբ դատապարտյալը արգելքների խախտում թույլ չի տալիս, օրինակ՝ պահպանում է ժամային սահմանափակումները, չի փոխում բնակության վայրը, կամ չի այցելում դատական ակտով արգելված հաստատություններ, սակայն խախտում է վերահսկողության պարտադիր պայմանները, ինչպես օրինակ՝ հրաժարվում է կրել էլեկտրոնային սարքերը կամ չի թույլատրում Պրոբացիայի ծառայության աշխատակիցներին իր բնակության վայր մուտք գործելը և այլն:

Այսպես՝ ազատության սահմանափակման կատարման ժամանակահատվածում Պրոբացիայի ծառայության իրավունքները և գործառնությունները սահմանված են ՀՀ քրեակատարողական օրենսգրքի 39-րդ հոդվածով, որի համաձայն՝ «Պրոբացիայի ծառայողն իրավունք ունի այցելելու դատապարտյալի բնակության վայր (բացառիկ դեպքերում՝ դատապարտյալի նկատմամբ պատշաճ վերահսկողություն իրականացնելու անհրաժեշտու-

www.aradaradutyjournal.com

ԱՐԴԱՐԱԴԱՏՈՒԹՅՈՒՆ

թյունից ելնելով՝ նաև գիշերային ժամերին), նրան կանչելու Պրոբացիայի ծառայություն, ստանալու գրավոր կամ բանավոր պարզաբանումներ, բնակության, ուսման կամ աշխատանքի վայրից, կրթական հաստատությունից պահանջելու և ստանալու պատժի կատարման համար անհրաժեշտ՝ դատապարտյալի վարքագծի վերաբերյալ տեղեկություններ:

Գատապարտյալի հետ համատեղ բնակվող անձինք պարտավոր են չխոչընդոտել պրոբացիայի ծառայողի գործունեությունը: Վերահսկողություն իրականացնող պրոբացիայի ծառայողը պետք է հնարավորինս խուսափի դատապարտյալի հետ համատեղ բնակվող անձանց անհանգստություն պատճառելուց:

Ազատության սահմանափակման կատարումն իրականացվում է էլեկտրոնային հսկողության միջոցների կիրառմամբ»:

Ստացվում է, որ ազատության սահմանափակման ի կատար ածման պարտադիր տարր է կազմում ոչ միայն դատապարտյալի կողմից դատական ակտով սահմանված արգելքների պահպանումը, այլև վերահսկողության մաս կազմող այլ գործողությունների իրականացումը, օրինակ՝ էլեկտրոնային հսկողության միջոցների կրումը, Պրոբացիայի ծառայության աշխատակցի պահանջով գրավոր կամ բանավոր պարզաբանումներ տալը, իրականացվող այցելություններին չխոչընդոտելը և այլն: Հետևաբար՝ դատապարտյալին պետք է բացասական բնութագրի նաև նշյալ գործողությունների իրականացմանը խոչընդոտելը, դրանց կատարումից ապօրինի հրաժարվելը կամ խուսափելը:

Ընդ որում՝ ուշադրության է արժան այն, որ Լեհաստանի քրեական օրենսգրքով ազատության սահմանափակման ժամանակահատվածում որպես պարտականություն կարող է նախատեսվել նաև պատժի ընթացքի վերաբերյալ բացատրություններ ներկայացնելը¹⁵, ինչից ենթադրվում է, որ Լեհական օրենսդրությամբ բացատրություններ ներկայացնելը կամ դրանից հրաժարվելն այն աստիճան կարևոր է համարվում, որ պարտականությունների մակարդակով է նախատեսված և հետևաբար՝ դրա չկատարումը կարող է առաջացնել անցանկալի հետևանքների դատապարտյալի համար:

Չուգահեռաբար, ՌԳ քրեակատարողական օրենսդրությամբ ազատության սահմանափակման կարգի և պայմանների խախտում է համարվում դատապարտյալի՝ առանց հարգելի պատճառի չներկայանալը քրեակատարողական տեսչություն՝ հաշվառման նպատակով, դատապարտյալի՝ առանց հարգելի պատճառի չներկայանալը քրեակատարողական տեսչություն՝ վերջինիս կանչով, պատժի, կրթությանը վերաբերող հարցերի շուրջ

բանավոր կամ գրավոր բացատրություններ տալու համար, դատապարտյալի՝ առանց հարգելի պատճառի չներկայանալը քրեակատարողական տեսչություն՝ գրանցման նպատակով և այլն:

Միաժամանակ, ազատության սահմանափակումից չարամիտ խուսափող է ճանաչվում այն դատապարտյալը, ով հրաժարվել է իր նկատմամբ կիրառվող տեխնիկական հսկողության և վերահսկման միջոցներից :

Հետևաբար՝ միջազգային վերաբերելի փորձի ուսումնասիրությունը ևս վկայում է այն մասին, որ դատապարտյալի այնպիսի գործողությունները, որոնք ուղղված են պատժի կատարման կարգի խախտմանը վկայում են դատապարտյալի բացասական վարքագծի մասին ուստի պետք է պատժից խուսափելու հատկանիշներ պարունակեն:

Իրականացված վերլուծության համատեքստում կարելի է արձանագրել, որ պատժի կատարման ընթացքում դատապարտյալի իրավահպատակ, օրինական վարքագծի մասին է վկայում ոչ միայն վերջինիս կողմից արգելքների պահպանումը, այլև պատժի կատարման ռեժիմին ենթարկվելը, հետևաբար՝ չի կարող տրամաբանական համարվել, երբ որոշակի ժամեր բնակության վայրից ուշանալը խախտում է դիտարկվում և որպես հետևանք պատժի փոխարինման է հանգեցնում, իսկ, օրինակ՝ էլեկտրոնային սարքը փչացնելը կամ դրա կրումից հրաժարվելը՝ ոչ:

Ուստի գտնում ենք, որ պատժի փոխարինման հարց պետք է բարձրացվի ոչ միայն արգելքների խախտման, այլև վերահսկողությունից խուսափելու դեպքերում:

Միաժամանակ, քանի դեռ օրենսդրորեն նման ուղղակի կարգավորումներ նախատեսված չեն, դատարանները գրկված են տվյալ խախտումներին արձագանքելու հնարավորությունից: Մասնավորապես՝ ՀՀ ԱՆ պրոբացիայի ծառայությունը ազատության սահմանափակումը որոշակի ժամկետով ազատագրկմամբ փոխարինելու միջնորդության հիմքում դրել է դատապարտյալի կողմից էլեկտրոնային սարքը կտրելու և դրա հետագա կրումից հրաժարվելու հանգամանքը, ինչի կապակցությամբ դատարանը հետևյալ մեկնաբանությունն է կատարել. «Ինչպես ներկայացված միջնորդությամբ, այնպես էլ դրան կից նյութերում առկա չէ որևէ փաստական տվյալ այն մասին, որ դատապարտյալ (...) խախտել է Երևան քաղաքի առաջին ատյանի ընդհանուր իրավասության քրեական դատարանի 2025 թվականի փետրվարի 13-ի թիվ ԵԳ-1/2065/01/23 դատավճռով սահմանված վերը նշված արգելքը:

Ինչ վերաբերում է ներկայացված միջնորդությամբ դատապարտյալի նկատմամբ իրականացված վերահսկողության ընթացքում վերջինիս կողմից դրսևորված վարքագծի վերաբերյալ հետևու-

www.ardadatutyunjournal.com

ԱՐԴԱՐԱԴԱՏՈՒԹՅՈՒՆ

թյուններին, Դատարանը կրկնում է, որ ազատության սահմանափակման ձևով նշանակված պատժից դատապարտյալի խուսափելու դեպքում այն փոխարինվում է ազատագրկմամբ ոչ թե ազատության սահմանափակման ձևով նշանակված պատժի կրման ընթացքում ենթադրարար ոչ պատշաճ վարքագիծ դրսևորելու պայմաններում, այլ այն դեպքում, երբ դատապարտյալը երկու և ավելի անգամ խախտում է Դատարանի սահմանած կոնկրետ արգելքը, ինչը տվյալ դեպքում բացակայում է»:

Ստացվում է, որ մի կողմից դատապարտյալն ակնհայտ ոչ իրավաչափ վարքագիծ է դրսևորում՝ հրաժարվելով նույնիսկ նվազագույն վերահսկողական պահանջներին ենթարկվելուց, մյուս կողմից դատապարտյալի այդօրինակ բացասական վարքագծին դատարանն արձագանքելու գործիքակազմ չունի, ինչը առնվազն չի բխում պատժի նպատակների իրագործման տրամաբանությունից և արդյունավետ վերահսկողության մաս չի կազմում:

Հետևաբար՝ կարծում ենք, որ «պատժից խուսափող» եզրույթը պետք է ենթարկել օրենսդրական շտկումների՝ ներառելով նաև վերահսկողության պարտադիր պահանջներին ենթարկվելուց հրաժարվելու դեպքերը:

Վերջապես, ամփոփելով ազատության սահմանափակման փոխարինման կապակցությամբ իրականացված վերլուծությունները՝ գտնում ենք, որ ՀՀ քրեական օրենսգրքի 64-րդ հոդվածի 8-րդ մասն օրենսդրական փոփոխման և լրացման կարիք ունի:

Առավել նպատակահարմար կլիներ նորմը հետևյալ կերպ շարադրվել. «Մույն հոդվածի իմաստով՝ պատժից խուսափող է համարվում այն դատապարտյալը, որը երկու կամ ավելի անգամ առանց հարգելի պատճառների խախտել է դատարանի սահմանած արգելքը կամ քրեակատարողական օրենսդրությամբ նախատեսված վերահսկողության պարտադիր պահանջը»:

Եզրակացություն

Ամփոփելով կատարված վերլուծությունները՝ հարկ ենք համարում արձանագրել հետևյալը.

1) Հաշվի առնելով, որ ազատության սահմանափակման նշանակմամբ կիրառվող տարբեր ժամանցային կամ այլ հաստատություններ այցելելու, ինչպես նաև որոշակի միջոցառումներ կազմակերպելու, մասնակցելու և այցելելու արգելքը չափազանց լայն և բովանդակային կարող է ընկալվել՝ դատական ակտերում օրենսդրական ձևակերպման պարզ վկայակոչումը, այս արգելքի նախատեսումը կարող է մի կողմից դատապարտյալի իրավունքները չափազանց ինտենսիվ և անհիմն սահմանափակվել, մյուս կողմից՝ սահմանափակման բնույթը կարող է անկանխատեսելի լինել դատապարտյալի համար: Հետևաբար՝ քննարկվող արգ-

ելքի կիրառման դեպքում իրավակիրառողի շահերից է բխում հստակ և որոշակի սահմանել հաստատությունների և միջոցառումների այն ցանկը, որոնք այցելելն արգելված է ազատության սահմանափակման ժամանակահատվածում՝ պատժի արդյունավետությունը բարձրացնելու և հետագայում դրա փոխարինման հնարավորությունը նվազեցնելու նպատակով:

2) Առանց վերահսկողություն իրականացնող իրավասու մարմնի համաձայնության, դատապարտյալի բնակության վայրի ցանկացած՝ նույնիսկ ժամանակավոր փոփոխություն, պետք է դատարանի կողմից բնակության վայրը փոխելու արգելքի խախտում դիտարկել: Միաժամանակ, տարրնկայումներից խուսափելու նպատակով առավել նպատակահարմար կլինի քննարկվող արտահայտությանը տալ քրեաիրավական բացատրություն՝ սահմանելով. «Բնակության վայրի փոփոխություն պետք է համարել դատապարտյալի՝ դատարանի կողմից սահմանված հասցեի ցանկացած փոփոխություն»:

3) ՀՀ քրեական օրենսգրքի 64-րդ հոդվածի 8-րդ մասը որևէ բացառություն չի նախատեսվում պատժատեսակի նշանակմամբ կիրառվող արգելքները հարգելի հանգամանքների հետևանքով խախտելու վերաբերյալ, ինչը, սակայն, իրավաչափ չի կարող համարվել: Գտնում ենք, որ փոխարինումը չպետք է տեղի ունենա այն դեպքում, երբ դատապարտյալը գրկված է լինում կամ դիտավորյալ չի պահպանում դատարանի սահմանած արգելքները՝ հարգելի կամ հանրօգուտ հանգամանքներով պայմանավորված:

4) Պատժի կատարման ընթացքում դատապարտյալի իրավահպատակ, օրինական վարքագծի մասին է վկայում ոչ միայն վերջինիս կողմից ազատության սահմանափակման նշանակմամբ կիրառվող արգելքների պահպանումը, այլև վերահսկողության պահանջներին ենթարկվելը՝ էլեկտրոնային սարքեր կրելը և այլն: Հետևաբար՝ պատժի փոխարինման հարց պետք է բարձրացվի ոչ միայն արգելքների խախտման, այլև վերահսկողությունից խուսափելու դեպքերում:

5) Արդյունքում՝ առավել նպատակահարմար ենք համարում ՀՀ քրեական օրենսգրքի 64-րդ հոդվածի 8-րդ մասը հետևյալ կերպ շարադրվել. «Մույն հոդվածի իմաստով՝ պատժից խուսափող է համարվում այն դատապարտյալը, որը երկու կամ ավելի անգամ առանց հարգելի պատճառների խախտել է դատարանի սահմանած արգելքը կամ քրեակատարողական օրենսդրությամբ նախատեսված վերահսկողության պարտադիր պահանջը»:

www.aradaradatumjournal.com

- ¹ Տե՛ս Կաչևսկի Ե.Մ. Российская прогрессивная система исполнения уголовных наказаний/ Московский гос. ун-т им. М.В. Ломоносова. Москва: Городец, 2007. էջ 237.
- ² Տե՛ս Տաև Բ.Յ. - Прогрессивная система исполнения лишения свободы и ее отражение в новом законодательстве Республики Казахстан. Астана, 2004. էջ 22.
- ³ Տե՛ս Կաչևսկի Ե.Մ. - Российская прогрессивная система исполнения уголовных наказаний. “Городец”, 2007. էջ 52-53.
- ⁴ Տե՛ս ՀՀ քրեական օրենսգրքի 64-րդ հոդվածի 8-րդ մաս:
- ⁵ О практике назначения судами Российской Федерации уголовного наказания: Постановление Пленума Верховного Суда РФ от 22 декабря 2015 г. № 58 // Российская газета. 2015. № 295:
- ⁶ https://datalex.am:443/?app=AppCaseSearch&case_id=30962247438377200:
- ⁷ https://datalex.am:443/?app=AppCaseSearch&case_id=27303072741158045:
- ⁸ О практике назначения судами Российской Федерации уголовного наказания : Постановление Пленума Верховного Суда РФ от 22 декабря 2015 г. № 58 // Российская газета. 2015. № 295:
- ⁹ Տե՛ս Միշին Ի.Է., К вопросу о некоторых проблемах при реализации прав граждан на выбор места жительства // Молодой ученый, 2017, №38. էջ 82 – 86:
- ¹⁰ ՀՀ քրեական օրենսգրքի 18-րդ հոդվածի համաձայն՝ Անգործությամբ կատարված արարքը քրեական պատասխանատվություն է առաջացնում, եթե անձը տվյալ իրադրությունում կարող էր կատարել իր պարտականությունը:
- ¹² Տե՛ս ՀՀ քրեական օրենսգրքի 3-րդ հոդվածի 1-ին մասի 26-րդ կետ:
- ¹³ Տե՛ս ՀՀ քրեական օրենսգրքի 45-րդ հոդվածի 1-ին մաս:
- ¹⁴ ՀՀ քրեական օրենսգրքի 51-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ Հանցագործությունների բազմակիություն է համարվում միևնույն անձի կողմից երկու կամ ավելի հանցանք կատարելը:
- ¹⁵ Տե՛ս ՀՀ քրեական օրենսգրքի 165-րդ, 172-րդ, 184-րդ, 243-րդ, 342-րդ և այլ հոդվածներում:
- ¹⁶ Տե՛ս [https://www.unodc.org/cld/uploads/res/uncac/LegalLibrary/Poland/Laws/Criminal%20Code%20\(Poland\).pdf](https://www.unodc.org/cld/uploads/res/uncac/LegalLibrary/Poland/Laws/Criminal%20Code%20(Poland).pdf) հոդված 34:
- ¹⁷ Տե՛ս https://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_12940/50174ca8ee7b727ab752f22dd75f402fce54837d/ հոդված 58:

ՕԳՏԱԳՈՐԾՎԱԾ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ՑԱՆԿ

1. Հայաստանի Հանրապետության քրեական օրենսգիրք., (05.05.2021), Միաս. կայք 2021.05.17-2021.05.30 Պ.Հ 27.05.2021:
2. Հայաստանի Հանրապետության քրեակատարողական օրենսգիրք (15.06.2022), Միաս. կայք 2022.06.27-2022.07.10 Պ.Հ 29.06.2022:
3. Мишин И.Е. К вопросу о некоторых проблемах при реализации прав граждан на выбор места жительства // Молодой ученый, 2017, №38:
4. О практике назначения судами Российской Федерации уголовного наказания: Постановление Пленума Верховного Суда РФ от 22 декабря 2015 г. № 58 // Российская газета. 2015. № 295:
5. Скаков А.Б. - Прогрессивная система исполнения лишения свободы и ее отражение в новом законодательстве Республики Казахстан. Астана, 2004:
6. Կաչևսկի Ե.Մ. Российская прогрессивная система исполнения уголовных наказаний/ Московский гос. ун-т им. М.В. Ломоносова. Москва: Городец, 2007.
7. https://datalex.am:443/?app=AppCaseSearch&case_id=27303072741158045.
8. https://datalex.am:443/?app=AppCaseSearch&case_id=30962247438377200.
9. https://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_12940/50174ca8ee7b727ab752f22dd75f402fce54837d/
10. [https://www.unodc.org/cld/uploads/res/uncac/LegalLibrary/Poland/Laws/Criminal%20Code%20\(Poland\).pdf](https://www.unodc.org/cld/uploads/res/uncac/LegalLibrary/Poland/Laws/Criminal%20Code%20(Poland).pdf)

References

1. Hayastani Hanrapetowt'yan qreakan o'rensgirq., (05.05.2021), Mias. kayq 2021.05.17-2021.05.30 P.H 27.05.2021.
2. Hayastani Hanrapetowt'yan qreakataroghakan o'rensgirq (15.06.2022), Mias. kayq 2022.06.27-2022.07.10 P.H 29.06.2022.
3. Mishin I.E., K voprosu o nekotoryh problemah pri realizacii prav grazhdan na vybor mesta zhitel'stva // Molodoj uchenyj, 2017, №38.
4. O praktike naznachenija sudami Rossijskoj Federacii ugolovnogogo nakazaniya: Postanovlenie Plenuma Verhovnogo Suda RF ot 22 dekabrja 2015 g. № 58 // Rossijskaja gazeta. 2015. № 295:
5. Skakov A.B. - Progressivnaja sistema ispolnenija lishenija svobody i ee otrazhenie v novom zakonodatel'stve Respubliki Kazahstan. Astana, 2004.
6. Tkachevskij Ju.M. Rossijskaja progressivnaja sistema ispolnenija ugolovnyh nakazanij/ Moskovskij gos. un-t im. M.V. Lomonosova. Moskva: Gorodec, 2007.

Анаит Аракелян
Аспирант кафедры Уголовное право, ЕГУ,
преподаватель, адвокат

РЕЗЮМЕ

Правовые последствия неисполнения запретов, налагаемых на лицо при ограничении свободы

Статья посвящена правовым последствиям неисполнения запретов, установленных при назначении альтернативного вида наказания - ограничения свободы - предусмотренного Уголовным кодексом Республики Армения. В статье раскрывается сущность прогрессивной системы исполнения наказания и, в данном контексте, представляется правовая цель ужесточения наказания вследствие негативного поведения осужденного.

В рамках исследования рассматривается вопрос о том, посещение каких заведений, а также организация каких мероприятий или участие в них запрещены осужденному в процессе отбывания наказания. В статье также обсуждается необходимость законодательного определения понятия «смена места жительства»), а также правовые последствия неисполнения установленных судом запретов в случае уважительных обстоятельств или уклонения от обязательных требований контроля в процессе отбывания наказания.

По результатам анализа предлагается пересмотреть часть 8 статьи 64 Уголовного кодекса РА, внедрив более полное определение понятия «лицо, уклоняющееся от наказания».

Ключевые слова: ограничение свободы, замена наказания, прогрессивная система исполнения наказания, досуговое или иное заведение, смена места жительства, обязательное требование контроля, запрет налагаемый на лицо, уважительное обстоятельство.

Anahit Arakelyan
PhD student and at the department of Criminal law, YSU,
lecturer, attorney at law

SUMMARY

Legal consequences of non-compliance with the restrictions imposed under restriction of liberty

The article is devoted to the legal consequences of non-compliance with the restrictions imposed during the implementation of “restriction of liberty” - an alternative sanction provided for by the Criminal Code of the Republic of Armenia. The article reveals the essence of the progressive system of punishment execution and, in this context, presents the legal objective of tightening the punishment as a result of the convict’s negative behavior.

Within the scope of the research, reference is made to the circumstances regarding which institutions the convict is prohibited from visiting, and which events they are prohibited from organizing or participating in during the service of the sentence. The article also discusses the necessity of a legislative definition for the concept of “change of residence,” as well as the legal consequences of non-compliance with court-imposed restrictions due to valid circumstances or evading mandatory supervision requirements during the punishment process.

Based on the results of the analysis, it is proposed to revise Article 64, Part 8 of the RA Criminal Code by introducing a more comprehensive and complete definition of the concept of “punishment evader.”

Key words: restriction of liberty, substitution of punishment, progressive system of punishment execution, leisure or other institution, change of residence, mandatory supervision requirement, restriction imposed on a person, valid circumstance.

Բնագիրը ներկայացվել է 15.04.2026թ.
Ընդունվել է տպագրության 27.04.26թ.